

OLIV TA‘LIM MUASSASALARI TALABALARI BILIM OLISH MOTIVLARINI OSHIRISH.

Tojilova Munavvara Maxmudjon qizi
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada muallif tomonidan bugungi kunda oliy ta‘lim muassasalari talabalari bilim olish motivlari, ta‘lim sifatiga erishishda motivlarning o‘rni, o‘quv–biluv motivlari va ularning ta‘limni o‘zlashtirishdagi o‘rni, motivlar

ta'limda samaradorlikka erishishning zarur sharti ekanligini olimlar tomonidan o‘rganilishi masalasi va motiv orqali ta‘lim samaradorligini oshirish, ularning bilish qobiliyatlarini rivojlantirish borasida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: motiv, o‘quv–biluv motivlari, ta‘lim, dars, o‘zlashtirish, o‘quv faolligi, xulq, qiziqishlar, motivatsiya, faoliyat, kasb, o‘qish, maktab, o‘quvchi, tadqiqot, oliy ta‘lim, natija, analiz, tajriba, ta‘lim tizimi, uzluksizlik, talaba.

KIRISH. Jahon ta‘lim sohasidagi rivojlanish tendensiyalari axborotlashgan jamiyatda o‘qitishning zamonaviy tizimini kengroq joriy etish va ularning samaradorligini yanada oshirishning dolzarbligini ko‘rsatmoqda. Yevropa mamlakatlariga xos global ta‘lim muhitini shakllantirishga ilmiy yondashuvlar shuni ko‘rsatadiki, ta‘limning uzluksizligi va amaliy yo‘nalganligini ta‘minlash, mustaqil ta‘lim olish, ijodiy rivojlanishga yo‘naltirish, o‘qitishning yangi formatlarini faol rivojlantirishda zamonaviy ta‘lim tizimini yaratish va ulardan foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Rivojlangan davlatlar ta‘lim tizimining asosiy talablaridan biri zamon talablariga javob bera oladigan, har tomonlama yetuk, raqobatbardosh, qo‘yilgan muammoni mustaqil hal qilish layoqatiga ega, o‘z ustida ijodiy ishlab boradigan mutaxassislar tayyorlashdir. Bu xususiyatlarga ega bo‘lgan kadrlarni tayyorlashda mustaqil ish tayyorlash alohida o‘rin tutadi, chunki axborot va bilimlar doirasi jadal sur‘atlar bilan rivojlanib borayotgan hozirgi kunda hamma ma‘lumotlarni faqat dars mashg‘ulotlarida berib bo‘lmaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI. Qo‘yilgan muammo va vazifalar bo‘yicha ma‘lum yechimga kelish hamda uning optimal variantini tanlash uchun kerakli bo‘lgan mustaqil fikrlash ko‘nikmasi mustaqil ijodiy ishlash jarayonida shakllanadi va mustahkamlanib boradi. Yuqori

malakali kadrlar tayyorlashning muhim omillaridan biri – bu ta’lim sifati va samaradorligini oshirishdir. Ta’lim sifati va samaradorligini oshirishda o‘qitishning zamonaviy usullari, shakl va vositalari, muammoli o‘qitish, xususan, mustaqil ishning noan’anaviy metodlari ham muhim o‘rin egallaydi. Zamonaviy ta’lim jarayoni bu talabalarga faqat bilim berish, ularda fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, olingan bilimlardan foydalanish bo‘yicha o‘quv ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat bo‘lmay, balki ularga mustaqil bilimlarni qidirib topish, o‘zlashtirish shakllari, usullari, vositalarini o‘rgatishdan iborat.

Motivlar–didaktik jarayonining asosiy harakatlantiruvchi kuchidir. Harakatlantiruvchi motivlarni o‘rganish, to‘g‘ri qo‘llash va uni to‘g‘ri yo‘naltira olish pedagogik faoliyat mazmunining asosiy mohiyatini belgilaydi. Motiv va uning nazariy mazmun va mohiyati yuzasidan ko‘plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Ilmiy adabiyotlarda motivga turli ta’riflar keltirilgan bo‘lib, ular quyidagicha:

Motiv – 1) insonni o‘qishga yoki muayyan harakatlarni bajarishga undovchi turli sabablar yig‘indisi;

2) o‘quvchining ma’lum ehtiyojlarini qondirish bilan bog‘liq faoliyatga moyilligi.

Motiv – insonni o‘qishga yoki biror harakatlarni bajarishga undovchi turli sabablar yig‘indisi. Salbiy motiv – bu majburlab o‘qitish, lekin bunda o‘quvchining o‘qishga nisbatan qarshiligi hamma harakatlarimizni yo‘qqa chiqaradi. Motiv – bu ma’lum ehtiyojlarni qondirish bilan bog‘liq faoliyatga moyillik. Motivlar ta’limda samaradorlikka erishishning zarur shartidir. Pedagog va psixologlarning asarlarida shunday holatlar ham mavjudki, ularda xulq motivatsiyasi muammolari shaxsning muhim xususiyatlarini tahlil qilish negizidan kelib chiqib qaraladi. Ushbu holat T.Olport asarlarida yaqqol ko‘zga tashlanadi. Uningcha, eng muhim jihat bu inson xulqining o‘zgarish sabablarini ochishdir. Shuning bilan birga mazkur vaziyatga olib keluvchi motivlar omillarini tekshirishlari ham alohida ahamiyatga ega ekanligini anglab yetish qiyin emas.

NATIJALAR. O‘quv faoliyati motivlari deganda o‘quv faolligi namoyon bo‘lishiga sabab bo‘luvchi barcha omillar: ehtiyojlar, maqsadlar, ustanovkalar, burch hissi, qiziqishlar va boshqalar tushuniladi. G.Rozenfeld o‘qish motivatsiyasining quyidagi omillarini ajratgan.

1. Ta’lim olish uchun o‘qish, faoliyatdan qoniqmaslik yoki o‘rganilayotgan fanga qiziqmaslik.
2. Ma’lum qiziqishlarsiz o‘qish.
3. Ijtimoiy identifikatsiya uchun o‘qish.
4. Muvaffaqqiyatga erishish yoki muvaffaqqiyatsizlikdan qochish uchun o‘qish.
5. Majburlab yoki qo‘rqqanidan o‘qish.
6. Umum qabul qilingan me’yorlarga yoki axloqiy majburiyatlarga asoslangan o‘qish.
7. Hayotda maqsadga erishish uchun ta’lim olish.

8. Ijtimoiy maqsadlarga, talablarga va qadriyatlarga asoslangan ta'lim.

E. Torndayk o'quv jarayonini u yoki bu qo'zg'atuvchiga (stimulga) javob reaksiyasining holati bilan bog'liqligini, ya'ni ushbu reaksiya hamda vaziyat o'rtasidagi ma'lum aloqani o'rnatish bilan izohlanishini aytib o'tadi.

MUHOKAMA. O'quv faoliyati metodi sifatida mustaqil ta'lim hozirgi davrda shaxsning zarur turini shakllantirish vositasidir. Mustaqil ta'lim jarayonida o'qitishning maqsadi ob'ektiv voqelikni yetarli darajada aks ettiruvchi faoliyat ko'rsatuvchi o'z-o'zini rivojlantiruvchi bog'lanishlar tizimini shakllantirish har bir talabanning shaxsiy maqsadiga aylanadi. Dinamik tizimni shakllantirish ishlari har bir talabanning ongida bajarilishi kerak va uni hech kim bajara olmaydi. Lekin bu ish o'ta murakkab va talabadan ko'p energiya talab qiladi. Shuning uchun uning muvaffaqiyati o'qituvchining malakali yordamini talab qiladi. Uning mazmuni va tuzilishida talabanning bilish mustaqilligini, didaktik maqsadlarni mustaqil hal etish zaruratini shakllantirishga qaratilgan tobora murakkab vazifalar tizimidir.

O'quv, ijtimoiy va mehnat faoliyatining turli turlarida mustaqillikni shaxs sifati sifatida shakllantirish masalasini hisobga olib, ular talabalarning o'z faoliyatining ulkan rolini ta'kidlaydilar.

Har bir talabanning qobiliyatlari va ularning imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda, o'qituvchi o'qitishning shunday usullari, metodlari va texnologiyalarini tanlay olishi kerakki, bu belgilangan ta'lim-tarbiya maqsadlariga erishish imkonini beradi. Guruhda ayrim talabalar doimo faol, tez va qiziqish bilan o'qituvchining har qanday bilim va vazifalarini bajaradilar, boshqalari yesa o'qitishga inert va befarq bo'ladilar. Nima uchun? Dunyoning yetakchi o'qituvchilari o'quv jarayonini shunday tashkil etish mumkinki, barcha talabalarning bilim qiziqishi va faolligi yuqori bo'ladi. Buning uchun faoliyatda, eng avvalo, o'qitishda rivojlanadigan va shakllanadigan bilishga qiziqishni shakllantirish lozim. Shuning uchun o'quv materialining mazmunini puxta tanlash, ilmiy bilimlar tarkibidagi boyliklarni ko'rsatish juda muhimdir. Hayratlanish-bilishga kuchli rag'bat, uning birlamchi elementidir. Qiziquvchanlik bilish jarayonini boshqaradi, qiziquvchanlik qiziquvchanlikni hosil qiladi. Ijobiy his-tuyg'ular va kuchli irodali harakatlar faol bilishning kelib chiqishida. Kognitiv qiziqish va qiziquvchanlik bilimlarni faol egallash, qiziqtirgan savollarga faol javob topish va tajriba orttirishning psixofiziologik jarayonlarini o'z ichiga oladi. Aqliy va amaliy o'quv-bilish jarayoni esa qanchalik faol bo'lsa, uning natijasi shunchalik samarali bo'ladi.

Bugungi kunda eng dolzarb talabanning o'quv faoliyatidagi shaxsiy mavqeiga asoslanganlardir. Mustaqil ishlarni tashkil etishning turli shakllari, talabalarning mustaqilligini rivojlanishiga ta'sir yetuvchi o'qitish usullari va metodlarini izlab topish o'qituvchining asosiy vazifalaridan biridir. Muayyan tarbiya usullarini tanlashda unumli natijaga intilish kerak.

XULOSA. Talabalar faoliyatini boshqarish an'anaviy ravishda faollashtirish deb ataladi.

Mustaqil ish talabalarni baquvvat, maqsadga muvofiq o'qishga, passiv va stereotipik faoliyatni yengishga, aqliy ishda pasayish va turg'unlikka undashning doimiy davom etadigan jarayoni sifatida belgilanadi. Faollashtirishdan asosiy maqsad-talabalar faolligini shakllantirish,

ta'lim jarayoni sifatini oshirishdir. Institutimizdagi pedagogik amaliyotimizda talabalarning bilish faoliyatini faollashtirish uchun turli usullardan foydalanamiz. Ular orasida asosiylari xilma-xil shakl, metod va o'qitish vositalari, yuzaga keladigan vaziyatlarda ularning faolligi va mustaqilligini rag'batlantiruvchi shunday birikmalarni tanlashdir. Eng katta faollashtirish ta'siri talabalar o'zlari shakllantirish va munozara va munozaralarda ishtirok o'z fikrlarini himoya kerak bo'lgan vaziyatlarda tomonidan beriladi; savollar berish, baholash va ularning do'stlari javob ko'rib; auditoriyada o'zaro tekshirishlar davomida mutaxassis sifatida harakat; mustaqil ravishda auditoriyadan tashqari ishlar uchun mumkin bo'lgan vazifani tanlash; o'z-o'zini baholash va shaxsiy yutuqlari tahlil o'tkazish; bilim muammolarga bir necha mumkin bo'lgan yechimlar topish; professional muammolarni hal qilish uchun turli yo'llarini izlang.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.Sh.M. Mirziyoev. "Ilm-fan yutuqlari – taraqqiyotning muhim omili". O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 30 dekabr kuni mamlakatimiz etakchi ilm-fan namoyandalari bilan uchrashuvidagi nutqi. Xalq so'zi: 2016 yil 31 dekabr. № 259 (6694)

2.Sh.M. Mirziyoev. "Jadal rivojlanayotgan iqtisodiyot uchun zamonaviy kadrlar kerak". O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 24 oktyabr kuni oliy ta'lim sohasini yanada rivojlantirish, kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasini kengaytirish masalalariga bag'ishlangan yig'ilishdagi nutqi Toshkent: president.uz/uz/lists/view/2107.

3. Widdowson H.G. Aspects of Language Teaching. Oxford: Oxford University Press, 2002.

4.Hayitova M., Mirzaahmedov M. Basic problems in the teaching of English for kindergarten children. // "Мировая наука" №9 (30). 2019. [Electronic Resource]. URL https://science-j.com/domains_data/files/30/Hayitova.pdf/ (date of ace

5. Е.Л. Десиид.р. Мотивация и образования. 1991 г. 325-326 с.

6. Д.Н.Узнадзе. Психологические проблемы мотивации поведения. Тбилиси.: Наука. 1968 год. 212 с.

7. Э. Ғозиев. Ўқувчиларнинг ўқув фаолиятини бошқариш. – Тошкент: Ўқитувчи, 1988, 104 б.